

Prof. dr hab. Agnieszka Gromkowska-Melosik
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja dysertacji doktorskiej mgr Agnieszki Budnik

Rekonstrukcja współczesnych dyskursów zogniskowanych wokół „ochrony życia” i prawa do aborcji” w Polsce w perspektywie posthumanizmu. Studium pedagogiczne,

napisanej pod kierunkiem prof. Lucyny Kopciewicz, Uniwersytet Gdański

Już na wstępie mojej oceny mogę stwierdzić, że *„Rekonstrukcja współczesnych dyskursów zogniskowanych wokół „ochrony życia” i prawa do aborcji” w Polsce w perspektywie posthumanizmu. Studium pedagogiczne*“ to praca spełniająca kryteria stawiane pracom doktorskim, oryginalna i poszerzająca wiedzę w obszarze polskich nauk o edukacji. Narracje prowadzone w niej przez autorkę są logiczne, dobrze uargumentowane i poprawne merytorycznie. Jest to stojące na dobrym poziomie studium powstałe dzięki rekonstrukcji wybranego pola problemowego. Autorka udowadnia w nim, iż jej przygotowanie teoretyczne, wiedza oraz samoświadomość badawcza spełniają standardy akademickie wymagane na poziomie doktoratu.

Recenzowana praca liczy 293 strony i składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii i streszczenia.

Problem badawczy podjęty przez magister Agnieszkę Budnik dotyczy aktualnych i ważnych dla teorii i praktyki pedagogicznej tematów ochrony życia i prawa do aborcji, które od dekad stanowią oś dyskursów: filozoficznego, prawnego, teologicznego, medycznego ale także potocznych sporów i dyskusji w przestrzeni prywatnej i publicznej. Rozważania zawarte w pracy doktorskiej wpisują się w ogólnoswiatową debatę podjętą w książkach opublikowanych w najlepszych wydawnictwach naukowych, m. in.: Francisa Beckwita, *Defending life: a moral and legal case against abortion choice* oraz Mary Ziegler, *Abortion and the Law in America: Roe vs Wade to the Present*,

wydanym przez Cambridge University Press w 2020 i 2015 roku, *Agency, Pregnancy and Persons. Essays in Defense of Human Life* zredagowaną przez Nicholasa Colgrove, Bruce P. Blackshawa i Daniela Rodgera wydanej w Routledge w 2023 roku, czy *What it means to be a human The Case for the Body in Public Bioethics* autorstwa Carter Snead (Harvard University Press, 2020).

Wstęp do pracy doktorskiej jest napisany czytelnie i stanowi dobre wprowadzenie do podejmowanej problematyki. Mgr Agnieszka Budnik wyjaśnia w nim używane w pracy pojęcia i kategorie, takie jak na przykład: cielesny kapitał rozrodczy kobiet, hybrydy (ciała transgeniczne), macierzyństwo zastępcze (surogacja), nie-ludzkie formy życia, nowa eugenika, postczłowiek. Stawia też tutaj doktorantka ważne pedagogiczne pytanie: „czego użytkownicy Facebooka uczą się w konflikcie światopoglądowym oraz w jaki sposób mogą uczyć się w tym konflikcie?” (s. 6), na które syntetycznie odpowiada na s. 260. Warto byłoby pogłębić ten wątek rozważań w kolejnych publikacjach, przy wzbogaceniu wykorzystanych metod.

Agnieszka Budnik słusznie umiejscawia swoje rozważania w kontekście kryzysu antropocenu (choć o nim nie pisze wprost) oraz posthumanizmu, który nie tyle rozumie jako nadejście ery postczłowieka czy końca człowieka jak ujmował to Fukuyama, ale konieczności zakwestionowania prymatu człowieka i towarzyszących temu procesów decentracji. Takie podejście doktorantki pozwoliło jej na pozabawienie swoich narracji subiektywizmu i moralizatorstwa, a jednocześnie neutralne przyjrzenie się tytułowemu problemowi dysertacji. W konsekwencji mamy do czynienia z ważną rekonstrukcją, jak również pozostającą w tle interpretacją, dyskursu toczącego się wokół ochrony życia z jednej strony i prawa do aborcji z drugiej. Autorka jest świadoma, że jej dysertacja, pomimo faktograficzno–dokumentacyjnego charakteru narracji, staje się głosem w trwającym sporze społeczno-politycznym wokół prawa antyaborcyjnego w Polsce. Jest to jednak głos nieopowiadający się po żadnej stronie, unikający zaangażowania na rzecz partykularnego dyskursu. Niemniej jednak autorka zauważa, że komunikaty i rozmowy w obszarze otwartych profili społecznościowych Facebook muszą mieć wpływ na praktykę społeczną i zmieniają język, sposoby myślenia i być może działania ich użytkowników.

Kolejny kontekst teoretyczny tworzą ideologie reprodukcji, wśród których znaczące miejsce zajmują różnorodne warianty koncepcji eugenicznych i inżynieria genetyczna. To one, poza macierzyństwem zastępczym, stanowią główny przedmiot rozważań w pierwszym, obszernym, liczącym 50 stron rozdziale. Autorka wykazuje w nim dobre rozeznanie w temacie, odwołując się do bogatej literatury polskiej i zagranicznej. Rozdział ten jest udaną rekonstrukcją dyskusji toczącej się w tym obszarze.

Rozdział drugi poświęcony jest posthumanizmowi oraz transhumanizmowi. Autorka w sposób systematyczny opisuje genezę myśli posthumanistycznej, jej nurty i przedstawicieli. Pokazuje tu także ważność podjętej przez siebie rekonstrukcji dla nauk o edukacji, w tym pedagogiki specjalnej oraz potocznych dyskursów dotyczących ochrony życia i aborcji. To sytuuje jej pracę, jak wskazuje doktorantka, w dyscyplinie pedagogika, gdyż podjęte przez nią problemy są obecne „w domenie tak zwanej publicznej pedagogiki, regulującej za pomocą aparatów państwa sferę ludzkiej rozrodczości (zdrowia reprodukcyjnego i seksualności)” (s. 6).

Rozdział trzeci „Problematyka badawcza. Historia badań podejmujących kwestię aborcji” poświęcony jest przeglądowi współczesnego stanu badań nad aborcją. Usunęłabym z tytułu człon pierwszy. Autorka podejmuje przecież w swojej pracy nie tylko kwestię aborcji, natomiast w mojej opinii rozdział ten nie ma charakteru metodologicznego jak utrzymuje autorka. Treści zawarte w tym rozdziale warto byłoby wykorzystać przy analizie własnych rezultatów badań.

W rozdziale czwartym przedstawiono Podstawy metodologiczne badań własnych (aktualnie tytuł tego rozdziału to Metodologia badań własnych – w przypadku druku proponuję zmianę) w paradygmacie konstruktywistyczno-interpretatywnym. Uznaję, iż mgr Agnieszka Budnik poprawnie ukazała przedmiot i cel badania. Fragmenty poświęcone zagadnieniom metodologicznym są napisane w sposób poprawny i świadczą o dobrym przygotowaniu metodologicznym autorki do prowadzonych badań. Wyłonione przez doktorantkę problemy badawcze potwierdzają znajomość podjętego tematu. Są one, w przyjętej perspektywie społecznego konstruktywizmu, trafnie sformułowane, bowiem w kontekście wykorzystanej krytycznej analizy dyskursu nie stawiają Autorki doktoratu na pozycji wszechwiedzącego pozytywistycznego metanarratora. Mam jednak

w tym zakresie kilka uwag, na które zwrócę uwagę w dalszej części recenzji. Autorka zadeklarowała tu, że celem jej analiz była „próba rekonstrukcji powtarzalnych obrazów ochrony życia i prawa kobiet do aborcji, wspólnych wzorów reagowania na nie oraz wspólnych sfer artykułowanych znaczeń (sposób widzenia, ocen)” a także poznanie i analiza „mechanizmów społecznych wpływających na sposób w jaki konstruowane są współczesne dyskursy „ochrony życia – prawa do aborcji” oraz opis rzeczywistości polskiej na poziomie przenikających się dyskursywnych płaszczyzn ideologii, polityki, poglądów i praktyk dotyczących ochrony życia i przerwania ciąży”.

Wyłoniła także siedem problemów badawczych:

- Jaki jest status kobiet w obrębie poszczególnych dyskursów „ochrony życia – prawa do aborcji” w perspektywie posthumanizmu?
- W jaki sposób funkcjonuje kapitał cielesny i rozrodczy kobiet w perspektywie posthumanizmu?
- Jaki jest ontologiczny status embrionu/płodu ludzkiego w poszczególnych dyskursach „ochrony życia – prawa do aborcji” w perspektywie posthumanizmu?
- W jakich kategoriach użytkownicy Facebooka ujmują kwestie „ochrony życia – prawa do aborcji”?
 - Jakich strategii językowych używają?
 - W jakich celach kwestie „ochrony życia – prawa do aborcji” są wykorzystywane przez użytkowników portalu społecznościowego?
 - W jaki sposób w analizowanych dyskursach obecne są praktyki de-antropocentryczne?

Sformułowanie tak złożonego celu badawczego oraz przypisanie mu aż 7 problemów badawczych, które różnią się stopniem ogólności sprawiło, że było to zadanie niezmiernie ambitne, wielowątkowe i w ramach 30 stron przedstawionych analiz w rozdziale metodologicznym niemożliwe do pełnego zrealizowania. Tym niemniej uważam, że analizy poczynione przez mgr Agnieszkę Budnik w rozdziale omawiającym wyniki badań własnych zasługują na pozytywną ocenę. Narracje doktorantki są tu, podobnie jak w teoretycznej części pracy podporządkowane regułom logicznie uargumentowanej narracji naukowej. Należy jednak podkreślić, iż doktorantka jest świadoma faktu, że obraz, który wyłania się z jej narracji jest z pewnością przynajmniej do pewnego stopnia jednostronny – również w kontekście doboru analizowanych tekstów i ich fragmentaryczności. Mam świadomość, że w swoim idiograficznym opisie, co akcentuje wyraźnie w przyjętej ramie paradygmatycznej,

autorka nie miała aspiracji pokazania „całości obrazu”, eksponowała wybrane elementy dookreślonych przez siebie przestrzeni i świadomie pomijała inne. Jako recenzentka z pełną świadomością fragmentaryczności i braku nometryczności analiz doktorantki, akceptuję jej wybór. Nie zmniejsza to wartości dokonanych przez mgr Agnieszkę Budnik analiz. Nie ulega dla mnie wątpliwości, że w swojej pracy doktorantka swobodnie porusza się po poszczególnych zagadnieniach, wykazując potencjał intelektualny w zakresie prowadzenia dyskursu naukowego oraz konstruowania narracji i prowadzenia badań. Także wyłonione w trakcie analizy dyskursy: pro-life, pro-choice, chrześcijański weganizm, utylitrystyczny i feministyczny dyskurs prawa do aborcji wnoszą nowe treści do opisywanego zjawiska. Widać tu wyraźnie potencjał doktorantki, który jednak w mojej opinii nie został wykorzystany w pełni na etapie badań. Tytułowa rekonstrukcja ma miejsce na nieco ponad 30 stronach. Przyjęta orientacja metodologiczna zapowiada szeroką i dogłębną jakościową analizę danych. W rzeczywistości jednak podsumowanie badań jest bardzo syntetyczne. Zabrakło także dyskusji, odniesienia do ustaleń innych badaczy a czytelnik pozostaje z niedosytem, tym bardziej, że doktorantka, podkreślę raz jeszcze, przekonuje w całości pracy o swoim potencjale badawczym i umiejętnościach prowadzenia dyskursu naukowego.

Warto zauważyć, iż badania prowadzone w paradygmacie intepretatywnym, w kontekście narracji są nierozłącznie związane z krytycznym i emancypacyjnym wymiarem uzyskanych danych i ich analizy. Trzeba zwrócić uwagę, że język jest szczególnym, znaczącym typem wiedzy połączonej z mądrością, kontekstualnie zakorzenionej w narracjach wspólnotowych¹. Piszący o tym Uwe Flick wskazuje na cztery nieodłączne kryteria, wytwarzanej w tym paradygmacie, wiedzy i sposobu jej interpretacji: “prymatu konkretnego przeżywanego doświadczenia, wykorzystania dialogu w ocenie twierdzeń o wiedzy, etykę troski i etykę osobistej odpowiedzialności²”. Istotnym elementem procesu są emocje i empatia, a teksty przesiąknięte nimi pozwalają na bezpośrednie doświadczenie tego, co istotne dla zrozumienia i tworzenia podmiotowości czytających. Jednocześnie to, co osobiste staje się tym, co polityczne. Taka epistemologia o której pisze

¹ Norman K. Denzin, *Writing and/as Analysis pf Performing World*, w: *The Sage Handbook of Qualitative Data Analysis*, ed. U. Flick.

² Tamże.

Collins³„ jest daleka od tradycyjnego dyskursu metodologicznego, kwestionuje przy tym założenia teorii ugruntowanej, ale także teorie krytyczne i emancypacyjne widziane z perspektywy epistemologii Zachodu. Warto byłoby pogłębić analizę badań własnych, z uwzględnieniem powyższych kontekstów.

W części badawczej mgr Agnieszka Budnik posłużyła się analizą postów i komentarzy ze stron: Wyzwolenie zwierząt, Aborcyjny Dream Team, Fundacja Pro-Prawo do Życia, Fundacja na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny a także z publicznych kont facebookowych Magdaleny Korzekwy-Kaliszuk, Tomasza Terlikowskiego, Sylwii Spurek, Zuzanny Wiewiórki, Natalii Broniarczyk i Kai Godek - o zróżnicowanej liczbie obserwujących od 310 osób do 137 tysięcy osób. Mgr Agnieszka Budnik wybór powyższych stron uzasadnia uznaniem ich za „najsilniejszych graczy w toczącym się spektaklu“, którzy wytwarzają najwięcej treści oraz określa ich „elitami symbolicznymi“ sprawującymi władzę i kontrolę nad dyskursem publicznym w rozumieniu Czyżewskiego. W tym kontekście należałoby sprawdzić, jakie zasięgi generują te treści; powyższa teza Autorki wydaje się bowiem zbyt pochopna. Trzeba też zaznaczyć, że Facebook staje się w pewnym sensie jedną z wielu przestrzeni, do której coraz rzadziej zagląдают młodzi ludzie – jego miejsce zajął TIK TOK, Twitter, You tube, Instagram.

Autorka deklaruje rezygnację z opisu metody gromadzenia danych (s. 196). Warto byłoby jednak wspomnieć o zastosowanym algorytmie w tym zakresie (lub jego braku), na który składa się m. in. użycie odpowiednich słów kluczowych do wyszukiwania, wyboru tekstów z tzw. otwartych profili facebookowych, a także informację o tym czy zastosowano metodę do eliminacji tzw. Fake newsów czy informacji świadomie publikowanych dla uzyskania określonego efektu.

Styl pisarski mgr Agnieszki Budnik jest poprawny i ma cechy stylu naukowego. Autorka trafnie wykorzystuje określone kategorie i pojęcia, a jej wywód jest dobrze uargumentowany. W przypadku przygotowania pracy do druku należy jednak zwrócić uwagę na konieczność korekty tekstu, szczególnie w kontekście interpunkcji (także w tytule pracy) oraz pisowni nazwisk (np. V. Kopińska – V. Kopsińska).

Wszelkie krytyczne uwagi podniesione w tej recenzji, nie zmieniają – w moim

³ Tamże.

przekonaniu - wartości badań przeprowadzonych przez autorkę ani też poziomu ich analiz. Całość rozprawy zasługuje na jednoznacznie pozytywną ocenę. Problem podjęty przez mgr Agnieszkę Budnik w recenzowanej pracy jest problemem oryginalnym i wartościowym dla nauk o edukacji. Autorka swobodnie porusza się po podejmowanych problemach. Przeprowadzone przez doktorantkę analizy świadczą o tym, że jest autorką świadomą i dojrzałą oraz prowadzi dyskurs naukowy w sposób poprawny merytorycznie. Sformułowane przez wnioski są zasadne w świetle przeprowadzonych przez nią badań, jak i w kontekście współczesnej wiedzy z zakresu nauk o edukacji. Trudno też nie dostrzec, że przedmiotowa dysertacja rzuca nowe światło na problem dyskusji toczącej się wokół „ochrony życia” i „prawa do aborcji”.

Na zakończenie pragnę stwierdzić, iż recenzowana rozprawa jest oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego, dowodzi ogólnej wiedzy teoretycznej doktorantki w dyscyplinie pedagogika oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a zatem spełnia wymagania określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789) oraz w związku z art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 3 lipca 2018 roku przepisy wprowadzające ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 30 sierpnia 2018 r., poz. 1669) w związku z tym wnoszę o dopuszczenie mgr Agnieszki Budnik do dalszych etapów przewodu doktorskiego i do publicznej obrony pracy doktorskiej.

Agnieszka Gromkowska-Melosik

Poznań, 29 sierpnia 2023